

5. Дридзе Т. Социальная коммуникация и культура в эоантропоцентристской парадигме. Прогнозное социальное проектирование и город / Т. Дридзе — М. : ИСАН, 1994—1995.
6. Иванов В. Ф. Аспекты массовой коммуникации / В. Ф. Иванов. — К., 2010. — Ч. 5: Глобализация.
7. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. — К., 2000.
8. Лихачев В. Убегая от одиночества / В. Лихачев // Эпистемология & Философия науки. — 2007. — Т. 13, № 3.
9. Луман Н. Формы помощи в процессе изменения общественных условий / Н. Луман. — М. : Наука, 1997.
10. Пирогов С. Феноменологическая социология и урбанистика / С. Пирогов // Вестник Томского государственного университета. Сер.: Философия. Культурология. Филология. — 2004. — № 282.
11. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. — М., 1999.

Оксана Сидоренко

ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ НА СТОРІНКАХ УЧНІВСЬКОЇ ПРЕСИ СХІДНОЇ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано ідеї та принципи розвитку особистості, які пропагувалися на сторінках учнівської періодики Східної України початку ХХ ст. Визначено роль та місце учнівських видань у системі періодики; розглянуто основні орієнтири виховання молоді, методи формування моральних і духовних принципів людини.

Ключові слова: *учнівська преса, молодь, розвиток особистості, виховання.*

В статтє анализируются идеи и принципы развития личности, которые пропагандировались на страницах ученической периодики Восточной Украины начала ХХ в. Определены роль и место ученических изданий в системе периодики; рассмотрены основные ориентиры в воспитании молодежи, методы формирования моральных и духовных принципов человека.

Ключевые слова: *ученическая пресса, молодежь, развитие личности, воспитание.*

In this article the ideas and principles of the individual development which were popularized in the pupil's periodicals of East Ukraine in the beginning of the XXth cent. were analysed. The role and place of the pupil's

periodicals in the system of mass-media were defined; main orientations in youth education and methods of forming human moral and cultural principles are considered.

Key words: *pupil's periodicals, youth, development of personality, upbringing.*

На початку ХХ ст. активізувалося молодіжне життя, для підростаючого покоління з'являлися нові орієнтири в політиці, культурі, громадському житті. Учнівська молодь намагалася знайти відповіді на сутнісні питання існування, визначити своє місце в нуртуванні тих мінливих суспільно-політичних подій, що відбувалися на хвилі революційних перетворень у Російській імперії. Формуванню моральних, патріотичних, соціально-духовних якостей сприяла і видавнича діяльність навчальних закладів.

Гуманістичні принципи педагогічної роботи завжди передбачали певні механізми реалізації виховного ідеалу. Один із таких шляхів — залучення або сприяння активній життєвій позиції, спонукання до виявлення внутрішніх творчих сил. Видання учнівських журналів, як правило, було ініціативою школярів, підтриманою педагогічним колективом, що давало змогу об'єднати обоюсторонні зусилля у творчій діяльності.

У різних містах на території Східної України починають виходити у світ часописи учнівської молоді. Газети і журнали з зазначеннями у підзаголовку: «орган Спілки учнів середньої школи», «видання групи представників учнівських гуртків», «учнівська газета», «літературний збірник, який видають учні... класу», «журнал учнів» тощо виходили у світ у Києві, Харкові, Катеринославі, Одесі, Сімферополі, Умані, Золотоноші, Вінниці, Кам'янці-Подільському та в інших населених пунктах Півдня Росії.

Низка періодичних видань зазначена також у деяких джерелах як довідкового, так і монографічного характеру [2; 3; 5; 6]; досі не встановлена конкретна наявність примірників таких часописів. Ідеться насамперед про орган учнів київських середніх шкіл «Джерело» (Київ, 1916—1917), «окружний орган семінаристів» «Перший крок» (Ольгопіль Подільської губернії, 1917), щомісячний літературний журнал «Проба» (Катеринослав, 1904) тощо. Скажімо, у покажчику «Джерела до історії української преси учнівської та студентської молоді (XIX — початок ХХ ст.)» Б. Чернякова згадуються такі часописи, як «Палітра», «Первая ласточка», «Скучающий осьмоклассник», «Снегурочка», «Ученик», «Школьник» [6, с. 30, 8, 12, 86, 66]. У покажчику «Період-

дичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838—1917)» зареєстровано видання учнів Миргородської художньої керамічної школи «Юна Україна» (Миргород, 1916) та часопис середньошкільної молоді «Юнак» (Переяслав-Хмельницький, 1917) [5, с. 17]. У навчальному посібнику «Історія української преси» А. Животко вказував на факт існування у 1915—1916 рр. рукописних чи «відбиваних на шапірографі та гектографі» часописів «Дзвінок», «Слово», «Праця», «Юна Україна» [2, с. 246]. Досі ці видання не знайдені в жодній книгозбірні України чи Російської Федерації і залишаються недоступними для дослідження сучасних науковців.

Загалом, пошукова робота (уважне вивчення покажчиків і списків періодичних видань, бібліографічних довідників та енциклопедій, пов'язаних із пресою початку ХХ ст.), ретельне з'ясування наявності (чи відсутності) того чи іншого джерела в найбільших бібліотеках нашої держави та за кордоном дали можливість встановити понад 80 назв газет, журналів, збірників періодичного чи продовжуваного характеру, що видавалися учнями окремих навчальних закладів, класів, гуртків, об'єднань на території Східної України.

Деякі учнівські часописи початку ХХ ст. вже ставали об'єктом аналізу українських дослідників. Наприклад, до київської періодики, зокрема й учнівської, звергалися А. Волобуєва, Т. Старченко, К. Кобченко; пресу Катеринославської губернії досліджували О. Школьна і Т. Хітрова; вінницькі часописи розглядав у своїх статтях В. Гандзюк; шкільні та гімназійні видання Таврійського краю знайшли відображення у монографії Н. Яблоновської і покажчику О. Хоменка. Цікава розвідка з'явилася у Санкт-Петербурзі — монографія «Школьная журналистика Серебряного века» Ю. Балашової, яка поміж іншими часописами проаналізувала й ті, що виходили на Півдні Росії (зокрема «Кадет» у Сумах, «Кадетский журнал» у Києві, «Юнкерские досуги» в Одесі, ще чотири збірники). Дослідниця підкреслює: «Учнівська періодика в плані семантики пов'язана з розвитком творчого потенціалу учнів (їх «самостійного мислення»), в аспекті синтактики вона виступає як домінантна форма позашкільної діяльності початку ХХ століття, в прагматичному плані — організує учнівське дозвілля і виконує одну з найважливіших функцій — соціалізації» [1, с. 44—45].

Однак досі не існує синтезованої інформації про учнівські часописи Східної України від 1900 до 1917 р., не з'ясовано їхній характер та програмні завдання. Мета цієї статті — визначити основні шляхи втілен-

ня ідеї розвитку особистості, що так широко пропагувалася учнівською пресою.

Прагнення зазирнути за «лаштунки історії», передбачити те, що буде завтра, плекати національну свідомість і патріотизм серед юних українців — непоодинокі гасла учнівської преси. Наприклад, редакція двотижневика «Школа і життя», який видавало товариства «Юнацька спілка» у Сквирі, закликала всіх «будувати своє життя», «знищувати» байдужість у суспільно-політичному середовищі, працювати для рідного краю і свого народу. Мета видання — «показати громадянству душу, розум, потреби сучасного учня-юнака» (1917. — № 2).

Не випадково назви учнівських видань досить символічні, з використанням низки споріднених слів: *зоря* («Зори», «Зоря київська», «Зорька»), *ластівка* («Ласточка», «Первая ласточка»), *промінь* (три видання із назвою «Луч», одне — «Первый луч»), *світанок* (два «Разсвета» — в Одесі та Києві, «Рассвет» в Оріхові Таврійської губ.), *пробудження* («Пробуждение»), *початок* («Начало»), *маяк* («Маяк»), *пролісок* (два «Подснежника» в Києві) тощо. Значну групу становлять часописи, де компонентом назви виступає прийменник «*молодий*» («Молодая жизнь» / «Молоде життя», «Молодая мысль», «Молодые победы» (Київ, Катеринослав, Олександрівськ), «Молодые порывы» (Умань і Бердянськ), «Молоді сили» (Олександрівськ і Золотоноша).

Група учнів Кобеляцького комерційного училища видала збірник «Юність», вважаючи його «вісником весни нашого життя», прагнучи, аби «несміливі паростки юної творчості зміцнювались, зігріті теплим співчуттям місцевого товариства і товаришів у школі», адже юність — це «нуртуюче джерело великих прагнень і справ» (1909. — № 1).

Помітну нішу серед учнівської періодики, яка тривало функціонувала, зайняли часописи учениць двох київських жіночих приватних комерційних училищ. Зокрема, при училищі Л. Володкевич виходило у світ на початку ХХ ст. вісім видань: «Юные мысли» (1906—1911), «Начало» (1906—1911), «Подснежник» (1907—1910), «Колос» (1908—1912), «Ласточка» (1909—1913), «Пчелка» (1909—1915), «Зорька» (1910—1913), «Наш друг» (1911—1914). У жіночому училищі М. Хорошилової випускалися «На пути» (1910—1912), «Колокольчики» (1912, 1914), «Ручеек» (1913—1914).

Хоча більшість видань були російськомовними, та вже 1917 р. почали з'являтися україномовні часописи. Серед них — двомовне періодичне видання «Молоді сили» (Золотоноша на Полтавщині), «Шко-

ла і життя» (Сквира), два київських журнали — «Молоде життя» і «Каменярь». Зокрема, редколегія останнього видання акцентувала потребу об'єднати «молодих бійців», «каменярів», які б ішли шляхом вселюдських ідеалів, «здобували» національну ідеологію. Подаючи широку інформацію про національне, політичне й культурне життя українців, журнал звертався передусім до молоді, аби «знижувати всі шкільні організації в одну живу нитку, в сталий і міцний осередок» (1917. — № 1).

На початку ХХ ст. почали енергійно пробуджуватися національні почуття єврейської учнівської молоді. Один за одним з'являються журнали «Молодая Иудея» (Ялта, 1906; однойменний часопис — Одеса, 1917), «Цветник Иудеи» (Луганськ, 1912—1913), «Заря» (Лохвиця на Полтавщині, 1917), «Еврейская молодая мысль» (Київ, 1917), «Еврейское юношество» (Київ, 1917), «Молодой Израиль» і «Домой в Сион» (Кременчук на Полтавщині, 1917). Основна мета цих видань — виховання свідомої особистості, вимоги національної школи, викладання «єврейських» предметів та рідної мови.

Ставлячи основним принципом шкільної діяльності збагачення новими фактичними знаннями, журнали відкривали перед своїми читачами цілий світ для здобуття «розумового капіталу». Так, у вступній статті «Від редакції» двотижневого учнівського журналу «Подснежник» Київської 8-ї гімназії наголошувалося на тому факті, що серед молоді є багато обдарованих особистостей, «із живим і полум'яним відчуттям прекрасного, з ясним допитливим розумом». Інколи трапляється, що такі задатки дримають, не знаходять застосування або ж виливаються у якісь спотворені та хворобливі форми. Тому так важливо викликати в учнів зацікавлення, спонукати їх до творчої діяльності, дати поштовх думці, спрямувати в «нормальне русло» (1917. — № 1). Всебічне висвітлення шкільного життя, розвиток самостійної творчості, вміння робити перші продумані кроки — основні завдання редакції щомісячного учнівського журналу «Проблески» (Бахмут на Катеринославщині). Редакція заохочувала прагнення йти вперед, до світла, знання й істини, витримувати випробування долі й життєві перипетії, щоб стати «відважними і бадьорими робітниками на громадській ниві, на добро свого народу і держави» (1916. — № 1).

Редакція літературно-художньо-наукового двотижневого журналу учнів «Правдивое слово» (Одеса, 1908. — № 1) наголошувала у передмові на необхідності «цілковитого відображення інтересів і питань се-

редньої школи», «вимоги йти на допомогу науці й назустріч потребам розвитку». Відкриваючи збірник творів вихованців Кам'янець-Подільської чоловічої гімназії п. н. «Луч», редколегія закликала поєднати учнівські літературні сили з усіма тими, які мають здібності, талант і енергію, щоб «розтормозити місцеве юнацтво і пробудити його від розумового дрімання» (1913. — Вип. 1).

На шпальтах журналу «Колос» опубліковано чимало розповідей учениць про навчальну та позашкільну роботу («Сільські роботи» і «Рух у рослин» Левич, «Звіт про 3-є зібрання природничо-історичного гуртка» і «Запилення у рослин» Авраменко, «Свято 5-го класу» і «Поїздка в Святошино» Михальської, «Звіт про практичні роботи з фізики» Поржезинської, «Єгипетські боги і культ мертвих» Євланової, «Спогади про Швейцарію» Маранц). У журналі «Колокольчики» (1912) учениці здебільшого підписувалися криптонімами (Л. А., Ф. Т., Ф-ь, N. N., Z.) і подавали свої поетичні спроби («Колокольчики», «Осенний закат», «Узник», «Утро», «Осенью», «Песня рыбака», «Гроза», «Старый парк», «Море», «Весенняя ночь в саду» тощо). Вірші й оповідання, переклад із французької мови тексту «Психологія пристрасті», нариси про розвиток повітроплавання і геології, матеріали, автори яких намагаються відповісти на запитання «Для чого жити?» (таємниці життя, проблема самогубства серед молоді, поєднання розумного і доброго), — короткий перелік основних публікацій збірника «Первый опыт», який підготували вихованці комерційного училища В. Г. Підгурського з Кам'янця-Подільського (1913. — № 1).

У виданнях учнівської молоді заохочувалася публікація творів будь-яких жанрів і змісту. Більшість редколегій обіцяли не перешкоджати друку віршів, художніх чи філософських начерків, перекладів і звичайних спостережень з учнівського життя. Як правило, учнівська преса мала широку програму, включаючи відділи белетристики, критики, науки й літератури, гумору й сатири, шкільного життя, листування, довідковий відділ, «суміш». На сторінках багатьох часописів опубліковано різножанрові матеріали: есе, ескізи, рецензії, оповідання, поезії, фантазії, нариси (біологічні, історичні, літературно-критичні, художні, біографічні) тощо. Героями поезії і прози, роздумів і нарисів стають В. Белінський, М. Гоголь, М. Лермонтов, М. Некрасов, О. Уайльд, В. Шекспір. Психологічний етюд «Біля монастирських ґрат», кореспонденція «Школа й момент», нарис «Сорокові роки в російській літературі», вірш «До дня 1-го Травня», огляд «Новини літератури» — лише

короткий зміст бердянського журналу «Молодые порывы» (1917. — № 2).

Як відзначав український педагог, редактор і видавець В. Науменко, фактичні знання, як би вони не здобувалися, є основою «багатства розуму». Однак цей «запас» буде непридатним, якщо не сприятиме «продуктивній творчій діяльності думки». Саме такий розвиток креативної сили розуму і визначався основним завданням виховання [4, с. 17].

Широке поле для роботи думки, уяви, логіки й почуттів давали матеріали учнівської періодики. Наприклад, Сімферопольська організація учнів виробила свій статут, включивши до нього не лише мету й завдання організації, а й вимогу боротьби за нову школу і програму самоосвіти. На сторінках журналу «Луч» акцентується потреба у здобутті основ суспільних наук, зокрема знань про історію, політичну економіку, соціологію та історію розвитку суспільства, громадські рухи, національне питання, філософію, робітниче й аграрне питання тощо (1906. — № 1).

Розвиток духовних і моральних сил людини-громадянина — нові гасла учнівської преси у міжреволюційний період 1905—1917 рр. Вільна школа, вільне слово, свобода і творче розкриття стають вимогами на знаменах нового шкільного покоління початку ХХ ст. Школа давала перші уроки моральності, формувала ідеали душі, які відгукувалися на сторінках учнівської періодики.

У цьому контексті варто звернутися до думки видатного українського педагога й публіциста Софії Русової, яка у статті «Ідейні підвалини школи» на сторінках журналу «Світло» наголошувала: «Виховання мусить мати метою виробити людину з широким розумінням своїх громадянських обов'язків, з незалежним, високо розвинутим розумом, братерським почуттям до усіх людей, людину, здатну до роботи, таку людину, яка ніде, ні при яких обставинах, не загине морально... й проведе в життя свою незалежну думку» (1913. — Кн. 5. — С. 38).

Саме тому так пафосно і наполегливо звучав «Заклик» до українського юнацтва зі шпальт київського науково-політично-белетристичного часопису «Молоде життя»: «Ставайте ж негайно до роботи! Ми рідні сини неньки-України! Ми її майбутня слава і сила! Од нас жде помічі Український нарід! Товариші! Не спіть! Не тратьте даремно дорогого часу! Вас жде робота! Допмагайте один другому, пам'ятаючи, що тільки **«В єднанні — сила»** (1917. — № 1).

1. *Балашова Ю. Б.* Школьная журналистика Серебряного века / Ю. Б. Балашова. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. — 114 с.
2. *Животко А.* Історія української преси / Аркадій Животко ; упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та прим. М. С. Тимошик. — К. : Наша культура та наука, 1999. — 368 с. — (Літературні пам'ятки України).
3. *Ігнатієнко В. А.* Українські нелегальні видання рр. 1914—1917 / В. А. Ігнатієнко // *Бібліологічні Вісті.* — 1926. — № 1(10). — С. 65—70.
4. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX — початок XX ст.) : хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березовська та ін. — К. : Науковий світ, 2003. — 418 с.
5. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838—1917) : список / уклад.: Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна. — Львів ; Київ, 1996.
6. *Черняков Б. І.* Джерела до історії української преси учнівської та студентської молоді (XIX — початок XX ст.) / Б. І. Черняков. — Львів, 2005. — 116 с.

Ганна Курнацька

ЖУРНАЛ «DJAM»:

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО ВИДАННЯ

У статті проаналізовано структуру, проблематику та жанрову специфіку українського музичного журналу «DJam».

Ключові слова: музичний журнал, клубна культура, рубрика, тема, музика.

В статье проанализировано структуру, проблематику и жанровую специфику украинского музыкального журнала «DJam».

Ключевые слова: музыкальный журнал, клубная культура, рубрика, тема, музыка.

In the article a structure, themes and genres of the Ukrainian musical magazine «DJam» are analysed.

Key words: musical magazine, club culture, heading, theme, music.

Перші музичні журнали на території України датуються початком XX ст. Як стверджує дослідниця Л. Зеленська, якщо аналіз музичної преси в початковий період становлення, тобто з останніх десятиліть XIX ст., свідчить, що вона більше підпадає під визначення часописів літературно-мистецького спрямування, то вже на зорі XX ст. з'явля-